

Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності' 2010

УДК 336.71: 338.5

Хараман В.С., здобувач ДонНУЕТ
імені Михайла Туган – Барановського
м. Донецьк

**МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В
БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ**

Хараман В.С. Методичні аспекти трансфертного ціноутворення в банківських установах України. Стаття присвячена дослідженню методичних аспектів трансфертного ціноутворення у банківських установах України. Розроблено підходи до визначення функцій трансфертної ціни у рамках теорії ціноутворення та теорії економіки підприємства. Визначено методологічні передумови використання трансфертних цін у банківських установах.

Хараман В.С. Методические аспекты трансфертного ценообразования в банковских учреждениях Украины. Статья посвящена исследованию методических аспектов трансфертного ценообразования в банковских учреждениях Украины. Разработаны подходы к определению функций трансфертной цены в рамках теории ценообразования и теории экономики производства. Определены методологические предпосылки использования трансфертных цен в банковских учреждениях.

Kharaman V.S. Methodical aspects of transfer pricing in bank institutions of Ukraine. The article is devoted to the research of methodical aspects of the transfer pricing in bank institutions of Ukraine. Approaches to determination of transfer pricing functions are developed within the framework of price theory and economics of production theory. Methodological prerequisites of the transfer price usage in bank institutions are defined.

Постановка проблеми. Зниження рентабельності традиційних банківських операцій, погіршення якості активів, посилення конкуренції та суттєві зміни в умовах діяльності банків викликають необхідність використання управлінських технологій у сфері оптимізації ресурсної бази комерційних банків.

Розробка і впровадження науково обгрунтованої стратегії розвитку банківської системи України, розв'язання науково-практичних завдань зростання прибутковості банківських установ як її об'єктивно необхідної передумови, зважаючи на необхідність подолання кризових явищ, передбачають побудову та використання механізму трансферного ціноутворення у банках як дієвого інструменту оптимізації вартості внутрішніх фінансових ресурсів і ефективної взаємодії окремих центрів відповідальності.

Актуальність формування обгрунтованого механізму трансфертного ціноутворення пов'язана з необхідністю підвищення якості організації процесів управління фінансовими результатами банку, визначення економічної ефективності діяльності його окремих підрозділів, особливо в умовах зростання негативного впливу фінансової світової кризи на діяльність вітчизняних банківських установ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання побудови на основі трансфертного ціноутворення фінансової структури банку, оцінки внеску структурних одиниць банку в загальний фінансовий результат, визначення принципів взаємодії центрів відповідальності є дуже популярними серед науковців. Зокрема можна виділити праці таких іноземних науковців та практиків, як: В.Зубарев, А.Дж.Кенжалієв, К.Косован, Ю.Масленченков, П.Роуз, Дж.Сінкі, В.Селезньова, А.Смірнов та вітчизняних –

З.Васильченко, І.Волошко, К.Жидко, О.Криклій, Л.Кузнецова, А.Мещерякова, Л.Примостки, Т.Савченко, Н.Шульги та ін.

Відаючи належне науковим напрацюванням зарубіжних та вітчизняних учених з проблем формування теоретико-методологічних основ трансфертного ціноутворення, варто зауважити, що питання визначення концептуальних засад формування обґрунтованого механізму трансфертного ціноутворення недостатньо розроблені як у науковому, так і в організаційно-прикладному аспектах. Так, потребують подальшого дослідження визначення економічної сутності та складових механізму трансфертного ціноутворення в банку і вдосконалення методичних підходів щодо організації трансфертного ціноутворення в банківській діяльності.

Мета статті обумовлена практичною потребою побудови дієвого механізму трансфертного ціноутворення з урахуванням специфіки діяльності банку.

Викладення основного матеріалу. Трансфертне ціноутворення – це прогресивне надбання сучасного банківського менеджменту, яке використовує більшість провідних західних банків і запроваджується з метою оптимізації політики банку щодо управління активами і пасивами, спрямованої на досягнення максимального рівня прибутковості робочих активів та капіталу акціонерів банку. Вона є обов'язковим елементом оцінки ефективності діяльності центрів відповідальності банку та розрахунку їх внутрішньої рентабельності.

Система трансфертного ціноутворення є складним економічним методом підвищення ефективності організації виробництва, який потребує дослідження у межах, як мінімум, двох предметних галузей економіки — теорії ціноутворення та теорії економіки підприємства. Це надає змогу оцінити доцільність залучення ресурсів. Тому що залучення ресурсів економічно доцільне лише тоді, коли банк не має надлишкової ліквідності і може гарантувати своєчасне вкладання залучених ресурсів із позитивною фінансовою маржею.

Механізм трансфертного ціноутворення забезпечує взаємозв'язок доходів та витрат окремих підрозділів банку. Якщо трансфертні ціни змінюються, маржа перерозподіляється між підрозділами, але загальна маржа банку при цьому залишається незмінною.

Розробка трансфертних цін на практиці є досить складною і трудомісткою процедурою. Проте оцінка діяльності окремих центрів відповідальності банку є неможливою без формування системи трансфертного ціноутворення.

Складність формування ефективних трансфертних цін зумовлює необхідність постійного вдосконалення методології їх визначення. Існує декілька підходів до визначення трансфертних цін. Традиційний західний підхід передбачає, що трансфертна ціна визначається за кожною статтею (рахунком) на момент його відкриття і не змінюється до закриття даної статті; величина цієї ціни за центрами залучення дорівнює вартості альтернативного залучення ресурсів на міжбанківському ринку на визначений термін; трансфертна ціна за центрами розміщення ресурсів дорівнює сумі трансфертної ціни за центрами залучення і маржі, що встановлюється як плата за процентний ризик.

Система трансферного ціноутворення банку може формуватися як система орієнтована на ринок або як система орієнтована на внутрішні витрати банку. Очевидно, що перший підхід має ряд переваг, зокрема – можливість оптимізації результативності діяльності окремих підрозділів банку, об'єктивна оцінка результатів діяльності підрозділів та їх конкурентної позиції на ринку банківських послуг регіону. Разом з тим такий підхід можна застосовувати тільки за умов наявності активного ринку певних банківських продуктів чи послуг.

Система, що орієнтована на внутрішні витрати не має обмежень щодо застосування, проте вона дає оцінку результатів діяльності окремих структурних підрозділів установи тільки щодо інших підрозділів банку, не стимулює зменшення витрат і є неспроможною

дати об'єктивну оцінку ефективності роботи підрозділу. Загалом, оптимальна трансфертна ціна повинна мати ринковий орієнтир.

Аналіз українського ринку банківських продуктів показав, що незважаючи на фінансову кризу, він є досить конкурентним і жоден із його учасників не має монопольної влади для контролю над цінами, крім Національного банку України. У свою чергу, НБУ не може розглядатися як стандартний учасник ринку банківських продуктів. Тому що виконує специфічні функції регулятора та забезпечує стабільність національної валюти.

На відміну від інших секторів економіки фінансовий сектор у цілому і банківська система зокрема характеризуються єдиною універсальною основою продуктів, які вони виробляють. В основі будь-якого продукту підприємства фінансового сектора економіки лежить певна сума грошових зобов'язань. Зарубіжні банківські установи пропонують більше трьохсот видів банківських продуктів, вітчизняні — у два-три рази менше, але в основі кожного з них — певні грошові зобов'язання. Проміжний банківський продукт, також по суті є формою грошових зобов'язань і не має істотних відмінностей на субстанціональному рівні від кінцевого банківського продукту.

Отже, проміжний банківський продукт як об'єкт трансфертного ціноутворення має свої аналоги на зовнішніх ринках. Для України це Міжбанківський кредитний ринок, Міжбанківська валютна біржа, ринок депозитів і кредитів юридичних та фізичних осіб і т.д. Можна піддавати сумніву об'єктивність інформації, що надходить з перелічених зовнішніх ринків, але сам факт їх існування є беззаперечним.

Отже, ми дійшли висновку, що для проміжного банківського продукту існують ринкові аналоги. За результатами дослідження сутності проміжного банківського продукту та визначення рівня конкуренції на національному ринку банківських продуктів, ми дійшли висновку, що стратегічним орієнтиром у розробці методик трансфертного ціноутворення повинна стати графічна модель, що передбачає наявність конкурентного зовнішнього ринку для проміжного продукту (Рис.1).

Дана модель визначає необхідність орієнтації в розробці методики трансфертного ціноутворення на ринкові індикатори

Теорія маржінального (граничного) аналізу є універсальним і найпоширенішим методом дослідження ефективності прийняття цінових рішень на рівні фірми [1]. У сучасних теоретичних розробках методика цього аналізу широко використовується для визначення ефективності поведінки фірми на різних за рівнем конкуренції ринках. Проведемо дослідження розроблених на засадах маржінального аналізу графічних моделей трансфертного ціноутворення [2].

Для розгляду пропонуються три графічні моделі трансфертного ціноутворення, що описують поведінку фірми за відсутності чи наявності зовнішнього ринку для проміжного продукту та враховують рівень конкуренції на ньому. Необхідно наголосити, що дані графічні моделі побудовані на основі емпіричних даних підприємств реального сектора економіки, але з огляду на універсальність методу маржінального аналізу, можуть також використовуватися для моделювання діяльності фінансових установ.

Для практичного застосування графічних моделей трансфертного ціноутворення потрібно проаналізувати економічну сутність проміжного банківського продукту.

У сучасній науковій літературі виокремлюють чотири основні підходи до визначення сутності категорій «банківський продукт» та «банківська послуга»: грошовий, правовий, маркетинговий та клієнтський [3]. На нашу думку, основні постулати зазначених вище концепцій можуть бути розглянуті в межах двох підходів до розуміння сутності банку.

Рис. 1. – Структурно-логічна схема методики трансфертного ціноутворення

Перший підхід визначає сутність комерційного банку як специфічного підприємства - виробника унікального продукту (товар специфічної природи у вигляді грошей та платіжних засобів), а ринку банківських продуктів — як «ринку виробника (банку)».

У межах даного підходу банківський продукт розглядається як певна сума грошових зобов'язань (грошовий підхід). Банківська послуга, у свою чергу, трактується як «послуга грошового характеру»: послуга, що забезпечує переміщення грошей з рахунку на рахунок або створення грошових фондів.

Другий підхід виходить з розуміння сутності комерційного банку як фінансового посередника, цільова функція якого орієнтується на задоволення потреб клієнтів, а ринку банківських продуктів — як «ринку споживача (клієнта)». Беручи за основу дану логіку, банківський продукт трактується як форма прояву банківської послуги, яка, у свою чергу, спрямована на задоволення потреб клієнта (маркетинговий та клієнтський підходи).

Отже, банківська послуга вважається сутністю функціонування банку, а банківський продукт — форма прояву цієї сутності. Іншими словами, банківський продукт та послуга як, відповідно, форма та зміст перебувають у діалектичному взаємозв'язку.

Беручи до уваги методологічні та методичні особливості використання трансфертного ціноутворення, пропонуємо взяти за основу підхід до розуміння категорії «банк» як специфічного підприємства - виробника унікального продукту, а категорії «банківська послуга» як певної суми грошових зобов'язань.

Адаптуючи припущення до особливостей функціонування банківської установи, можна зазначити наступне:

1. Відділами постачання у банківській установі вважати відділи, що формують ресурсну базу банку (депозитний відділ), а відділами споживання — відділи, що проводять розміщення залучених ресурсів (кредитний відділ).
2. Проміжний банківський продукт виступає у формі певної суми грошових зобов'язань.

3. Теоретично правильною є трансфертна ціна, що дозволяє оптимізувати діяльність усієї банківської установи.

Економічна сутність трансфертної ціни може бути розкрита за допомогою вартісної теорії та ринкових теорій ціни без зміни постулатів даних теорій за умови введення до логіки суджень одного припущення: вважати економічними агентами (суб'єктами економічних відносин) підрозділи однієї юридичної особи. Зазначене припущення дозволяє ввести категорії «внутріфінансова вартість» і «внутріфінансова гранична корисність» для визначення сутності трансфертної ціни в межах вартісної та маржиналістської теорій ціни. Отже, повнота трактування трансфертного ціноутворення як специфічного виду ціни залежить од ступеня економічної свободи підрозділів організації у прийнятті економічних рішень, зокрема в процесі визначення рівня внутріфінансових цін. В організації з високим ступенем децентралізації управлінських функцій структурні підрозділи мають значну свободу у прийнятті економічних рішень. У таких організаціях трансфертна ціна виконує на рівні внутріфінансового середовища всі 5 функцій, притаманних звичайним цінам: обліково-вимірювальну, балансує, стимулює, перерозподільну, розміщення виробництва [4].

У межах теорії економіки підприємства трансфертна ціна повинна розглядатися як важлива складова внутрішнього економічного механізму підприємства, базованого на децентралізації управління й розширення відповідальності структурних підрозділів за результати господарювання. Тобто основними функціями трансфертної ціни є: матеріальне стимулювання персоналу залежно від результатів діяльності підрозділів і розподілу витрат за місцем виникнення. З погляду теорії економіки підприємства трансфертна ціна є методом досягнення виробничих цілей підприємства [5].

Висновки:

1. Система трансфертного ціноутворення в банках України знаходиться на стадії становлення.
2. Важливим завданням як науковців, так і банкірів - практиків є розробка методичних аспектів формування трансфертних цін за основними центрами відповідальності банку та організаційних схем застосування трансфертного ціноутворення з метою оцінки рентабельності банку за різними напрямками: рентабельність філій і відділень, окремих центрів відповідальності, певних банківських продуктів та послуг тощо.

Список використаних джерел:

1. [Семюелсон, Пол А.](#) Мікроекономіка [Текст] : учебное пособие / Пол А. Семюелсон, Вільям Д. Нордгауз; Пер. з англ. - К. : Основи, 1998. - 676 с. - ISBN 966-500-225-2 : 015.00 р.
2. [Піндайк, Роберт С.](#) Мікроекономіка [Текст] : учебное пособие / Роберт С. Піндайк, Деніел Л. Рубінфелд; Пер. з англ. - К. : Основи, 1996. - 646 с. - ISBN 966-500-115-9 : 016.00 р.
3. Шульга Н. П. Трансфертне ціноутворення як інструмент бюджетування комерційного банку // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 5. — Суми: Мрія ЛТД, 2002. — 288 с.
4. Нуреев Р. М. Основы экономической теории. Микроэкономика. — М.: Высшая школа, 1996. — 446 с.
5. Ольхова Р. Г. Трансфертное ценообразование в системе управления доходностью банка // Банковские услуги (рус.). — 2001. — № 7. — С. 34—48.

Ключові слова: трансфертне ціноутворення, банківські установи, проміжний продукт, банківські операції, ринок, банківські продукти, маржинальний аналіз.